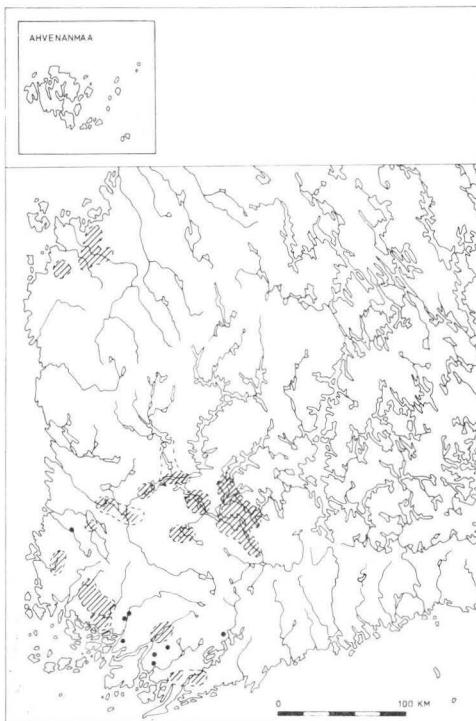

Finlands folkvandringstida vapengravar: kontakter och lokala drag

Inledning

Finlands folkvandringstida artefakter är nästan uteslutande funna i gravfält, som är undersökta i mycket begränsat omfång. Huvuddelen av de fynddaterade gravarna har innehållit vapen. På basen av gravfältens läge och vapengravarnas fyndmaterial har jag skilt hypotetiska bosättningsområden från varandra (Karta 1). Av vapenformernas utbredning har jag dragit slutsatser om, huruvida formerna har med lokal egenartad vapentillverkning att göra eller med import eller kopiering av internationella föremålsformer. På basen av, i hurudana gravgåvskombinationer de olika formerna förekommer och hur olika slags kombinationer är fördelade i hela det undersökta området, d.v.s. Finland, kan det ställas upp hypoteser över den avlidnes eller hans socialgrupps betydelse för det lokala samhällets externa

Karta 1. De hypotetiska bosättningsområdena samt enstaka vapengravar eller gravfält utan vapengravar (punkter).

kontakter. Anförandet baserar på min opublicerade licentiatavhandling, som behandlar Finlands folkvandringstida vapengravar (Pihlman 1984).

Källkritiska problem är bl.a., att det finns skillnader mellan bosättningsområden i fråga om, hur järnföremål har förvarats, om gravarna är kollektiva eller individuella och i fråga om utgrävningsverksamheten. Materialet är inte heller omfattande: det är fråga om mindre än 200 folkvandringstida vapenbegravningar (ca. 175), en stor del av dem förstörda.

Vapenformerna och grunden för tolkningen av kontakter

Av vapnen i de folkvandringstida gravarna är lans- och spjutspetsarna vanligast. Deras varierande drag har därför undersökts grundligast. Min gruppindelning av spetsarna är uppjord på basen av följande drag: hullingar eller inte, bladets relativa tjocklek, skaftningssättet samt bladets längd och bredd i förhållande till hela spetsens längd.

På basen av utbredningen av vapenformerna och deras särdrag kan hypoteser ställas upp därom, hur föremålen har kunnat vandra mellan olika grupper i samhället: har vissa former en anknytning till regionala grupper och vissa andra till särskilda sociala grupper? Min utgångspunkt är den, att många drag i vapenformernas utbredning kan ha sin förklaring i, att artefakter, liksom också stilar och sedvänjor kan ha en särskild betydelse som bevis på grupptillhörigheten (t.ex. Hodder 1977). Uppvisandet av grupptillhörigheten kan tänkas vara desto viktigare, om gruppen är i en hotad eller konkurrerande situation (Barth 1969; Hodder 1977). Å andra sidan anses vapnen vara en föremålsgrupp, som har kunnat användas under folkvandringstiden som utbytes- och handelsartikel utan tydlig etnisk prägel, vilket igen ofta tycks ha varit fallet med t.ex. smyckena. Vapnen är i Finlands kända folkvandringstida gravar en central föremålskategori och därför också mycket betydelsefull för samhällliga tolkningar. Det antas här, att gravgåvorna som en del av dödsritualen har använts för att presentera de avlidna som hörande till vissa samhällsgrupper, som har ansåtts som väsentliga.

Jag har tolkat vapenformerna med begränsad utbredning eller lokal variation i Finland som *lokala* former. Dessa är lansspetsar och spjutspetsar med tånge, de s.k. C-lansspetsarna, en grupp av holkspjutspetsarna och kanske särskilt tunga sköldbucklor med långdragen stång. Vapenformerna med vid utbredning och utan lokal variation i Finland har jag tolkat som *internationella* former. Dessa är de tjockbladiga spjut- och lansspetsarna, de s.k. A-, B- och D-lansspetsarna, en grupp av de tunnbladiga holkspjutspetsarna, svärd med bronsbeslag och sköldbucklor utom kanske de särskilt tunga (fig. 1). Svärd utan bronsbeslag och pilspetsarna har inte kunnat tas med i denna fördelning på grund av brister i analysen och förvaringstillståndet.

Kombinationer och samhällsgrupper

Om man betraktar kombinationer med vapen för att se, hur kontakter och lokala drag framträder i dem, kan man trots mindre lokala skillnader finna drag, som är gemensamma för flera områden. På flera ställen kan man särskilja kombinationer med rikare och mindre rik utrustning — d.v.s. med flera respektive fåtaliga metallföremål. Rika kombinationer i ett och samma område är ofta mycket likartade

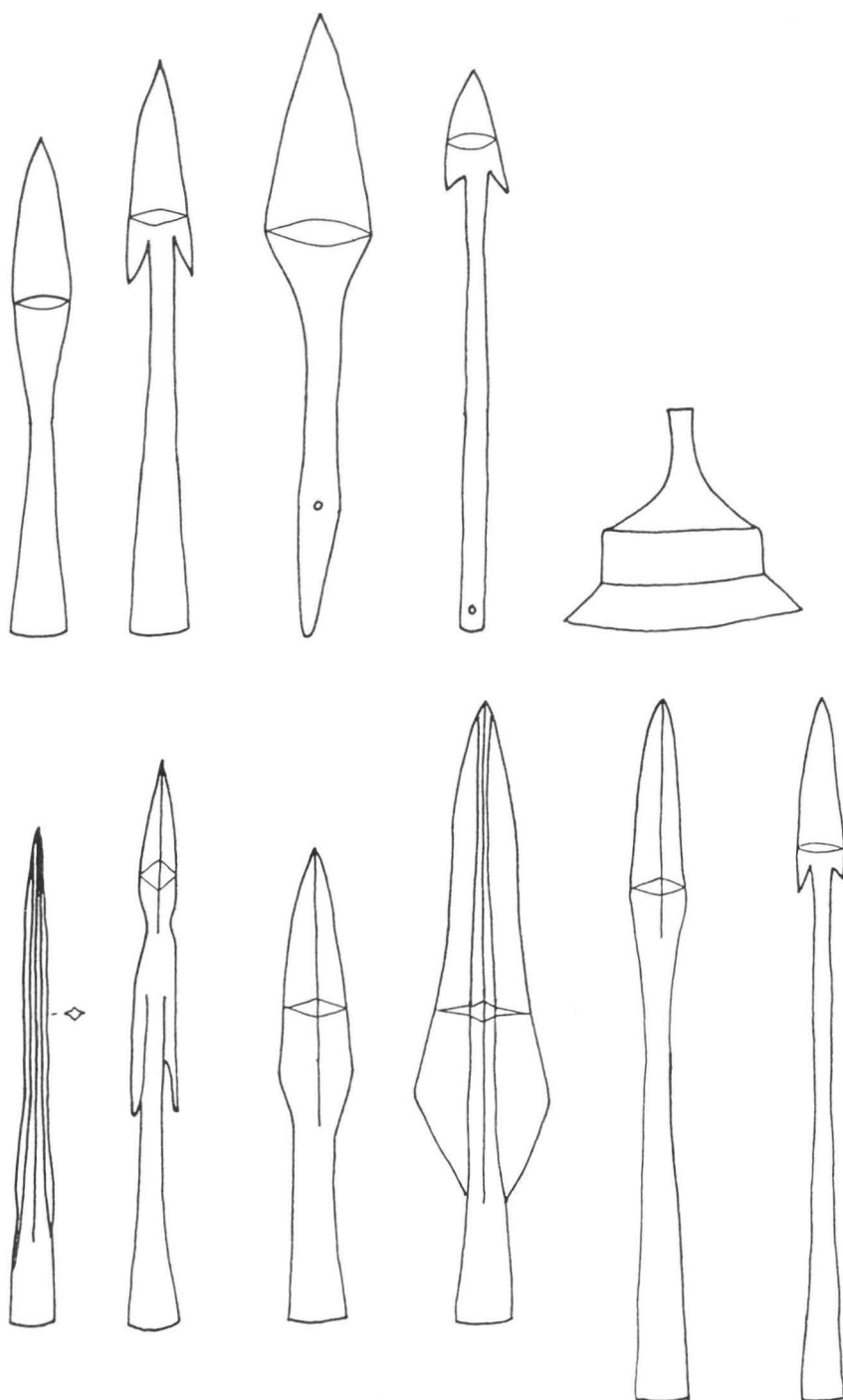

Fig. 1. Lokala (övre raden) och internationella (nedre raden) vapenformer i Finlands folkvandringstida gravar.

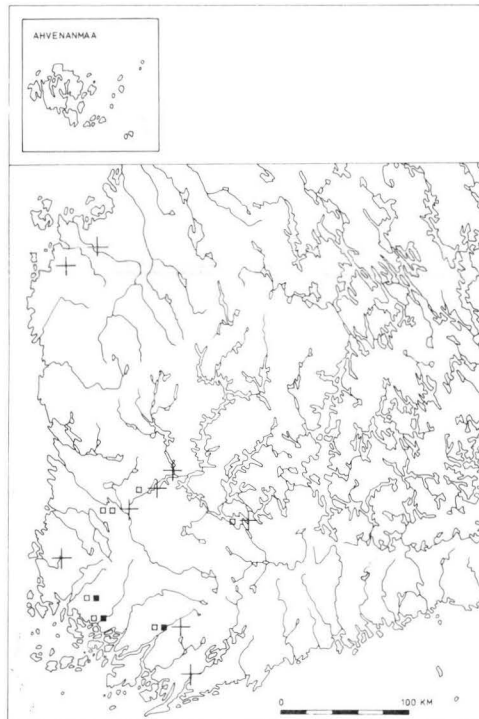
och det är också de fattigare. Också i olika områden uppvisar rika kombinationer gemensamma drag, likaså de fattiga.

Man kan skilja mellan följande två kombinationsgrupper:

1. Kombinationer med bara fåtaliga gravgåvor och med *en* i varje kombination förekommande fornsaksart (en lansspets). Vapenformerna i dessa kan ofta karakteriseras som lokala.
2. Kombinationer med rikare utrustning och en betydlig stridsbeväpning och flera i varje kombination förekommande fornsaksarter. Vapenformerna, speciellt lansspetserna, kan nästan alltid karakteriseras som internationella.

Båda dessa gruppen kan påträffas i sydvästra kustens bosättningsområden. Kombinationer i grupp 2 saknas i inlandet eller de är så fåtaliga, att de inte kan urskiljas som en grupp. Därutöver finns det i olika områden mera varierande kombinationer med bevis på vidare kontakter men ofta med särskild lokal prägel. (Karta 2) Det kan tänkas, att det i dessa kombinationer är fråga om flera slags grupper i samhället: en med särskild anknytning till långdistanskontakter, och en med lokal prägel och utan anknytning till långdistanskontakter. En fråga är, om dessa grupper kan tolkas vara samtida.

Vapengravarna har delats i fem grupper på basen av sådana skillnader i gravgåvorna, som har tänkts ha kronologisk betydelse. De karakteristiska dragen är, att kombinationerna i grupperna I, II och IV påvisar omfattande kontakter,

Karta 2. Olika kombinationsgrupper i vapengravar.

Öppna fyrkanter: grupp 1

Fyllda fyrkanter: grupp 2

Kors: andra, mera varierande kombinationer

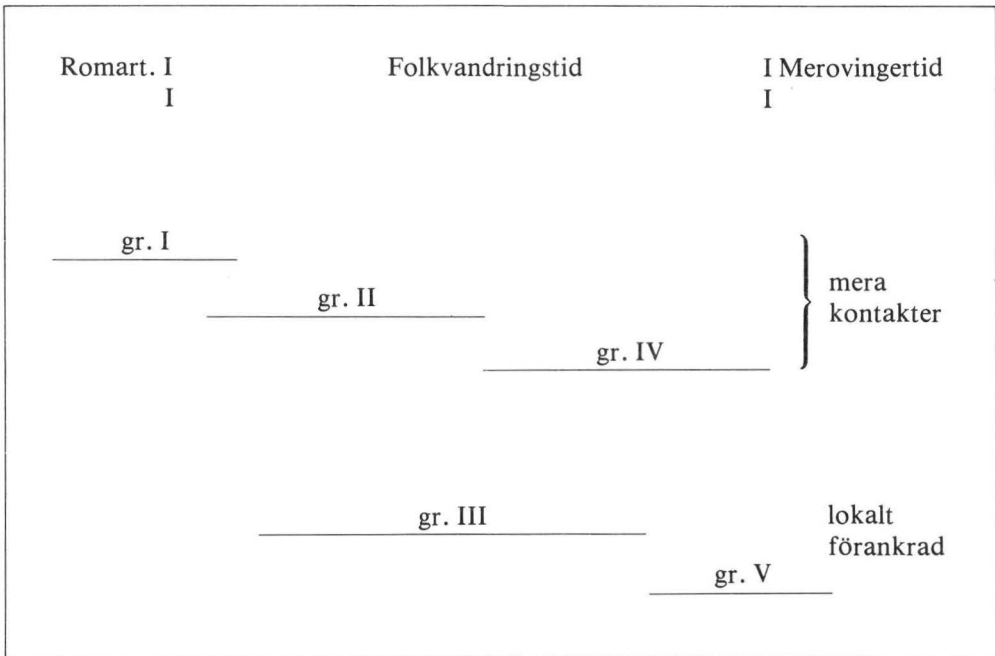

Fig. 2. En möjlig tolkning av gruppernas I—V relativa datering.

medan grupp III har lokala vapenformer och östbaltiskt präglade smyckesmaterial (utom i Österbotten, där vapnen är internationella och fibulorna till en stor del lokalt präglade). Kombinationerna i grupp III tolkas till en stor del vara samtida med grupperna I, II och IV (fig. 2).

Vapengravarna kan enligt dessa grupper tolkas representera två slags sinsemellan samtida populationsgrupper med några egna karakteristiska föremålsgrupper. Den ena skulle ha skapat mera omfattande kontakter kanske speciellt med germanområden, först närmast till Skandinavien, senare allt mera med kontinenten. Denna populationsgrupp skulle ha dominerat i Åbo-trakten och åtminstone under folkvandringstidens förra del också i Letala—Kaland -området, där vapengravskicket tydligen inte längre var i bruk under senare delen av perioden. Den andra populationsgruppen skulle ha varit mera lokalt förankrad och smyckesmaterialiet lämnar bevis på etniska förbindelser med Östbalticum. Södra Österbotten passar inte i denna modell.

Den mest betydande förändringen i vapengravarna under folkvandringstiden kan spåras i Egentliga Finlands centrala och nordvästra del, där det från Letala till Åbo kända ganska enhetliga begravningsättet övergår till lokalt sätt att utrusta den avlidne med vapen. Detta har tolkats som ett tecken på ökad konkurrens mellan områdena, vilket kanske innebar ett hot, varför lokal grupptillhörighet har betonats. Detta kan ha med handelns ökade betydelse att göra, speciellt med varuförmedlingen till inlandet och germanområdena i sydväst. Under senare folkvandringstid är vapengravarna i Åbo-trakten sinsemellan de mest identiska. Den befolkningsgrupp, till vilken dessa gravar hörde, kan tänkas ha uppvisat speciellt stark samhörighet. Kombinationernas internationella karaktär i Åbo-trakten vittnar om kontakternas största betydelse för ekonomin i detta område.

L i t t e r a t u r

- Barth, F., 1969. Introduction. *Ethnic Groups and Boundaries*. Bergen & London.
- Hodder, I., 1977. A study in ethnoarchaeology in western Kenya. *Archaeology and Anthropology: Areas of Mutual Interest*. Ed. M. Spriggs. *BAR Supplementary Series* 19.
- Pihlman, S., 1984. Suomen kansainvaellusajan aseet. Asehaudat alueellisten ja sosiaalisten ryhmien ilmentäjinä ja kuvastajina. Licentiatavhandling, Turun yliopisto. (Manuskript.)